

- самоуверенність, самоцінність і самоприв'язаність обумовлюють рівень розвитку мотива досягнення успіха, мотивації на досягнення успіха і змагальної мотивації, цілеустремленості і наполегливості.

Таблиця 4

Взаємозв'язок показателів образу Я з показателями мотиваційної і волевої сфери особистості висококваліфікованих пловців, n = 11

Показатели образа Я	Мотивація досягнень успіха	Мотивація уникання невдач	Змагальна мотивація	Тренувальна мотивація	Цілеустремленість	Наполегливість
Откритість	0.00	-0.02	0.31	-0.02	0.12	-0.18
Самоуверенність	0.44	-0.03	0.48	-0.31	0.57	0.15
Отраженное самоотношение	0.20	0.40	0.32	-0.14	0.52	0.76**
Самоцінність	0.52	0.10	0.46	-0.53	0.34	0.36
Самоприв'язаність	0.72*	-0.03	0.64*	-0.21	0.71*	0.67*
Самоприйняття	-0.27	0.19	-0.09	0.24	-0.12	-0.03
Саморуководство	0.27	-0.40	0.09	0.17	0.06	-0.12
Внутрішня конфліктність	-0.01	-0.23	-0.16	0.19	-0.43	-0.11
Самообвинення	0.26	-0.20	0.04	-0.06	-0.26	-0.07

С урахуванням виявлених нами особливостей впливу образу Я висококваліфікованих спортсменів на розвиток їх мотиваційно-волевої сфери можна рекомендувати тренерам, працюючим з дітьми і підлітками на ранніх етапах спортивної підготовки акцентувати увагу на розвитку у займаючихся таких складових образу Я як самоуверенність, самоцінність і самоприв'язаність.

ЛИТЕРАТУРА

1. Алябьева, Н. В. Самовоспитание студентов педагогических вузов средствами физической культуры : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Н. В. Алябьева. - М., 1986. - 185 с.
2. Бабушкин, Г. Д. Формирование спортивной мотивации / Г. Д. Бабушкин. - Омск : СибГАФК, 2000. - 179 с.
3. Граф, Л. В. Содержание и организация самостоятельной деятельности студентов на занятиях по физической культуре : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Л. В. Граф. - СПб., 1993. - 141 с.
4. Пантелеев, С. Р. Методика исследования самоотношения / С. Р. Пантелеев. - М., 1993. - 23 с.
5. Петровский, В. А. Психология неадаптивной активности / В. А. Петровский. - М., 1992. - 145 с.
6. Тер-Мкртчян, Р. Б. Педагогические условия формирования компетентности учащихся средней школы в области физического самовоспитания : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Р. Б. Тер-Мкртчян. - М., 2003. - 21 с.
7. Тихонова, В. К. Формирование готовности студентов вуза к физическому самовоспитанию : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / В. К. Тихонова. - М., 2000. - 165 с.
8. Шаболтас, А. В. Мотивы занятий спортом высших достижений в юношеском возрасте : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01 / А. В. Шаболтас. - СПб., 1998. - 21 с.

УДК 378.011.3-051:796

Дудник І. О.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ У ПІДЛІТКІВ ГОТОВНОСТІ ДО ВОЛЬОВИХ НАПРУЖЕНЬ У ПРОЦЕСІ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Метою статті було вивчення функціональної структури готовності учнів до вольових напружень. В структурі вольових напружень виділені компоненти, які були використані для оцінки рівня їхньої сформованості: когнітивний, мотиваційно-емоційний, діяльнісний. За рівнями сформованості у підлітків готовності до вольових напружень був проведений умовний розподіл учнів на три групи: з високим, з середнім і з низьким рівнем готовності до вольових напружень. Визначені педагогічні умови формування у підлітків готовності до вольових напружень у процесі занять фізичною культурою.

Ключові слова: підлітки, вольові напруження, компоненти, рівні, формування, педагогічні умови.

Дудник И. О. Педагогические условия формирования у подростков готовности к волевым напряжениям в процессе физического воспитания. Целью статьи было изучение компонентов готовности учеников к волевым напряжениям. В структуре волевых напряжений выделены компоненты, которые были использованы для оценки уровня их сформированности: когнитивный, мотивационно-эмоциональный, деятельностный. За уровнями сформированности у подростков готовности к волевым напряжениям было проведено условное распределение учеников на три группы: с высоким, со средним и с низким уровнем готовности к волевым напряжениям. Определены педагогические условия формирования у подростков готовности к волевым напряжениям, в процессе занятий физической культурой.

Ключевые слова: воля, волевые напряжения, компоненты, уровни, формирование, педагогические условия.

Dudnik Inna. Pedagogical conditions of formation of adolescent readiness to volitional stresses in the process of physical education. The purpose of the article was studying the components of readiness of students to volitional tensions. In the structure of volitional tensions the selected components which were used for the estimation of level of their formed: cognitive, motivational-emotional, activity components. Indicators of cognitive component adolescents were weight and strength of knowledge about the nature and significance of physical perfection. Indicators of development of motivational and emotional components were the strength and stability of motives, interest in physical improvement, perceived need, and educational-cognitive activity. After the levels of formed for the teenagers of readiness to volitional tensions the conditional distributing of students was conducted on three groups: with high, with middle and with the low level of readiness to volitional tensions. Developed model and the pedagogical terms of forming for the teenagers of readiness are certain to volitional tensions, in the process of engaged in a physical culture: the awareness of students of the problems of physical perfection and their significance for the near and distant future; increase interest and motivation of adolescents to participate in physical activity; encouraging the conscious activity of students during physical education and increased objective and subjective difficulties using the appropriate forms, methods and means of physical education; raising awareness of teachers of physical culture for the successful solution of problems of formation of students' readiness for volitional stress.

Key words: will, volitional tensions, components, levels, forming, pedagogical terms.

Постановка проблеми. В даний час визнати рівень дослідження проблеми волі у сучасній психолого-педагогічній науці таким, що відповідає завданням, які поставило суспільство, не є можливим. Проблема вольової регуляції поведінки та діяльності людини уже багато століть лишається дискусійною. Ще у Давній Греції визначалися два погляди на розуміння волі. Платон розумів волю як певну здатність душі, що визначає та спонукає активність людини. Аристотель пов'язував волю з розумом. Подібна неоднозначність у розумінні проблеми волі зберігається і в наш час.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Недостатня увага до проблеми формування волі та її слабка розробка зазначалися в роботах А. Артюшенка [1, с. 9], К. Бабаяна [2, С. 10-12], І. Беха [3, с. 184], Є. Ільїна [8, с. 195], В. Іваннікова [6, с. 45] та ін. Між тим, звернення до людського фактора як до одного з резервів соціально-економічного розвитку країни визначає практичну актуальність подальших досліджень вольової сфери особистості і закономірностей її формування, оскільки здатність до вольової регуляції є високо значущою для багатьох видів професійної діяльності і суспільно активної поведінки (В. Калін [7, С. 175-181]). У системі понять теорії волі В. Калін визначає: 1) вихідне поняття – вольова регуляція, яке відображає єдність усієї теорії; 2) центральне поняття, яке відображає сутність, – вольове напруження (зусилля); 3) завершальне поняття, зміст якого розкриває форму прояву сутності, – індивідуальний стиль вольової регуляції. Ми погоджуємось із В. Каліним, який до сутнісних характеристик вольового напруження відносить: психофізіологічну природу феномена „вольове напруження”, свідомо-активний характер і органічний зв'язок з цільовою функцією вольової регуляції в конкретній діяльності. Визнання центрального положення й питання про вольове напруження в проблемі волі має місце в багатьох роботах (В. Воронін [4, С. 14-20], В. Калін [7, с. 121], В. Комогоркін [9, с. 12] та інші). Вольове напруження вважається основною ознакою волі. Рівень прояву вольових напружень пов'язується з впливом факторів зовнішньої стимуляції (В. Пуни). Вивчення стану проблеми в освітній практиці загальноосвітньої школи показало. Що процес формування в учнів готовності до прояву вольових напружень можна характеризувати як безсистемний і некерований з боку педагогів. Аналіз психолого-педагогічної літератури за темою дослідження дозволяє констатувати, що й до цього часу не вивчені й не визначені педагогічні умови формування в учнів готовності до прояву вольових напружень. Не обґрунтовані також зміст, форми і методи формування вольової сфери підлітків у процесі фізичного виховання. Усе це вказує на актуальність обраної теми дослідження. Дана робота виконувалася відповідно до тематичних планів науково-дослідної роботи лабораторії фізичного розвитку Інституту проблем виховання НАПН України і є складовою теми «Науково-методичне забезпечення нових програм з фізичної культури для загальноосвітніх шкіл (державний реєстраційний номер 0108U001215).

Мета статті – вивчити структурні компоненти готовності учнів до вольових напружень, визначити й експериментально перевірити ефективність педагогічних умов її формування.

Виклад основного матеріалу дослідження. З метою вивчення рівнів сформованості у підлітків готовності до прояву вольових напружень, був проведений констатувальний експеримент. Усього ним було охоплено 318 учнів загальноосвітніх шкіл. Експеримент проводився на базі Черкаської ЗОШ № 6. У процесі дослідження, крім аналізу психолого-педагогічної літератури були використані: метод експертної оцінки у процесі педагогічного спостереження, метод кількісної обробки отриманих даних. Для перевірки ефективності запропонованих педагогічних умов формування у підлітків готовності до вольових напружень був проведений дворічний формувальний педагогічний експеримент.

В структурі вольових напружень були виділені три компоненти: когнітивний, мотиваційно-емоційний і діяльнісний. До кожного з цих компонентів визначені показники для оцінювання рівнів сформованості вольових напружень у підлітків. *Когнітивний* компонент проявлявся в системі знань теоретичних питань фізичного виховання відповідно до навчальної програми з фізичної культури в загальноосвітніх школах. Показниками наявності *когнітивного* компонента в підлітків були повнота і міцність знань про сутність і значущість фізичного вдосконалення. *Мотиваційно-емоційний* компонент відображав мотиви, потребу в фізичному та вольовому вдосконаленні підлітків, інтерес до занять фізичними вправами. Показниками сформованості мотиваційно-емоційного компонента були: сила і стійкість мотивів, інтерес до фізичного вдосконалення, усвідомлена потреба та навчально-пізнавальна активність. *Діяльнісний* компонент відображав вольові напруження. Сформованість цього компонента у підлітків визначалася за показниками вольових напружень у процесі виконання тестових фізичних вправ і завдань. Для оцінки вольових напружень за основу була взята методика В. Каліна, а також спеціально розроблені тестові вправи. В якості критерія для оцінки вольових напружень у підлітків нами була використана вольова складова у відсотках від загального результату виконання тестових фізичних вправ, а також ступінь поліпшення початкових результатів у наступних спробах під впливом прийомів стимуляції вольових напружень (у відсотках).

Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)

Означені структурні компоненти та показники стали передумовою для визначення високого, середнього і низького рівнів сформованості вольових напружень підлітків експериментальних і контрольних класів. Узагальнення та систематизація отриманих результатів констатувального етапу експерименту засвідчили, що 15,7% учнів експериментальних і 16,3% контрольних класів мали високий рівень прояву вольових напружень, відповідно 58,4% і 58,5% – середній, 26,0% і 26,0% – низький. Результати розподілу підлітків за рівнями сформованості основних структурних складових (компонентів) вольових напружень на констатувальному етапі дослідження дали підстави для висновку про те, що в процесі фізичного виховання в загальноосвітніх школах формуванню вольової сфери учнів приділяється недостатня увага. У процесі реалізації завдань нашої експериментальної роботи були розроблено педагогічні умови формування у підлітків готовності до вольових напружень у процесі занять фізичною культурою. До основних психолого-педагогічних умов віднесено: забезпечення усвідомлення учнями завдань фізичного вдосконалення та їхньої значущості на найближчу і віддалену перспективу; підвищення інтересу і мотивації підлітків до занять фізичною культурою; стимулювання свідомої активності учнів у процесі занять фізичною культурою та планомірного збільшення об'єктивних і суб'єктивних труднощів за допомогою відповідних форм, методів і засобів фізичного виховання; підвищення обізнаності вчителів фізичної культури для успішного вирішення завдань формування в учнів готовності до вольових напружень. В свою чергу формування в учнів готовності до активної діяльності передбачає комплекс умов, які забезпечують теоретичну, практичну й психологічну готовність. На нашу думку, саме від психологічної готовності до активної діяльності залежить успішність всього процесу навчання. Розроблені методичні прийоми для спрямованого формування у підлітків вольової активності у процесі фізичного виховання передбачали відповідні рекомендації із стимулювання й самостимулювання вольових напружень при виконанні фізичних вправ різного характеру. Виходячи з вихідного рівня вольової і фізичної підготовленості учням експериментальної групи пропонувалися індивідуальні завдання на покращення свого особистого результату. Саме намагання покращити особисті досягнення, а не виконання загального для всіх нормативу, оцінювалося вчителем як головний результат навчальної діяльності. Методичні прийоми і рекомендації для підвищення рівня прояву вольових напружень у процесі розвитку фізичних здібностей (сили, швидкості, витривалості, пружкості, гнучкості), були розроблені з урахуванням того факту, що специфіка фізичних вправ під час їх виконання потребує прояву відповідних специфічних вольових напружень. Встановлено, що за показниками когнітивного, мотиваційно-емоційного і діяльнісного компонентів на початку дослідження суттєвих відмінностей між підлітками експериментальної і контрольної груп не було (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка рівнів сформованості структурних складових (компонентів) вольових напружень підлітків за період педагогічного експерименту (%)

Компоненти	групи	Рівні сформованості компонентів вольових напружень								
		низький			середній			високий		
		до	після	зміни	до	після	зміни	до	після	зміни
Когнітивний	Е	25,5	12,2	-13,9	60,9	59,4	-1,5	13,6	28,4	+15,4
	К	25,4	24,9	-0,5	61,6	60,9	-0,7	13,0	14,2	+1,2
Мотиваційно-емоційний	Е	29,1	21,3	-7,8	50,6	51,1	+0,5	20,3	27,6	+7,3
	К	28,6	27,2	-1,4	49,2	50,3	+1,1	22,2	22,5	+0,3
Діяльнісний	Е	22,8	13,6	-9,2	63,9	57,3	-6,6	13,3	29,1	+15,8
	К	22,3	20,9	-1,4	64,8	62,4	-2,4	12,9	16,7	+3,8
Загалом за всіма компонентами	Е	26,0	15,8	-10,2	58,4	55,9	-2,5	15,6	28,3	+12,7
	К	26,0	24,3	-1,7	58,5	57,8	-0,7	16,3	17,8	+2,4

Результати формувального експерименту свідчать про суттєві позитивні зрушення цих показників у підлітків експериментальної групи. Загалом за всіма компонентами найбільш суттєві зміни відбулися в групах з високим і низьким рівнем сформованості структурних компонентів вольових напружень. У групі з високим рівнем кількість підлітків за період експерименту збільшилася на 12,7% і склала 28,3%, а з низьким, навпаки, зменшилась на 10,2% і склала 15,8%. Показники учнів контрольної групи характеризувалися меншою позитивною динамікою. Порівняльний аналіз результатів обстежень засвідчує, що в кінці експерименту різниця в показниках сформованості структурних складових (компонентів) вольових напружень підлітків експериментальних і контрольних класів стала дуже помітною. Таким чином, результати експериментального дослідження свідчать про досить високу ефективність запропонованих педагогічних умов і методики формування у підлітків готовності до вольових напружень у процесі фізичного виховання.

ВИСНОВКИ

1. В структурі вольових напружень виділені компоненти, які були використані для оцінки рівня їхньої сформованості: когнітивний, мотиваційно-емоційний, діяльнісний. Показниками когнітивного компонента у підлітків були повнота і міцність знань про сутність і значущість фізичного вдосконалення. Показниками сформованості мотиваційно-емоційного компонента були сила і стійкість мотивів, інтерес до фізичного вдосконалення, усвідомлена потреба та навчально-пізнавальна активність. Сформованість діяльнісного компонента у підлітків визначалася за показниками вольових напружень у процесі виконання тестових фізичних вправ і завдань. За результатами констатувального експерименту був проведений умовний розподіл учнів на три групи залежно від рівнів сформованості в них готовності до вольових напружень. Доведено істотні зміни показників вольових напружень в учнів під впливом прийомів зовнішньої стимуляції. Додатковий стимул у вигляді термінової інформації істотно позначається на здатності до збільшення вольового напруження (до 67,0% у порівнянні з вихідним рівнем) у процесі повторного виконання тестових фізичних вправ. 2. Визначено та обґрунтовано педагогічні умови, які сприяють підвищенню ефективності процесу формування у підлітків готовності до вольових напружень у процесі занять фізичною культурою: усвідомлення учнями завдань фізичного вдосконалення та їхньої значущості на найближчу і віддалену перспективу; підвищення інтересу і мотивації підлітків до занять фізичною культурою; стимулювання свідомої активності учнів у процесі занять фізичною культурою та планомірного збільшення об'єктивних і суб'єктивних труднощів за допомогою

відповідних форм, методів і засобів фізичного виховання; підвищення обізнаності вчителів фізичної культури для успішного вирішення завдань формування в учнів готовності до вольових напружень. 3. Результати підсумкових контрольних зрізів з розробленими показниками засвідчили, що кількість учнів експериментальних класів з високим і середнім рівнями готовності до вольових напружень зросла, а з низьким – зменшилася. Так, в експериментальних класах у групі з високим рівнем сформованості вольових напружень кількість підлітків за період експерименту збільшилась на 12,7 % і склала 28,3 %, а з низьким, навпаки, зменшилась на 10,2 % і склала 15,8 %. У контрольних класах досліджувані показники характеризувалися меншою позитивною динамікою. Все це підтверджує ефективність запропонованих нами педагогічних умов формування у підлітків готовності до вольових напружень у процесі фізичного виховання в загальноосвітній школі.

ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У ДАНОМУ НАПРЯМКУ. Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми формування у підлітків готовності до вольових напружень у процесі занять фізичною культурою. Перспективною є подальша розробка та удосконалення методики оцінювання готовності до вольових напружень, а також вивчення вікових особливостей формування вольової сфери в учнів загальноосвітньої школи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Артюшенко А. О. Виховання вольових якостей в учнів середнього шкільного віку в процесі занять фізичною культурою: Автореферат дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.07 – теорія і методика виховання / Андрій Олександрович Артюшенко. – К., 2003. – 20 с.
2. Бабаян К. Л. Анализ структуры волевых качеств и особенности их проявления в процессе воспитания спортсменов: Автореферат дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04 – теория и методика физического воспитания и спортивной тренировки / Костянтин Леонидович Бабаян. – М., 1970. – 21 с.
3. Бех. І. Д. Виховання особистості: Наукове видання / І. Д. Бех. – К.: Либідь, 2003. – 280 с.
4. Voronyn A. B. Zavysymost' volevykh uslyu lychnosti ot kharaktera vneshney stymulyatsyy: Avtoref. dys. ... kand. psykholoh. nauk: spets. 19.00.07 – pedahohycheskaya u vozrastnaya psykholohyya / Aleksandr Borysovykh Voronyn. – Ryazan', 1975. – 25 s.
5. Dudnyk I. O. Formuvannya u pidlitkiv hotovnosti do vol'ovykh napruzhen' u protsesi zanyat' fizychnoyu kul'turoyu: avtoref. dys. ... kand. ped. nauk: spets. 14.00.07 – teoriya i metodyka vykhovannya / Inna Oleksandrivna Dudnyk. – K., 2013. – 20 s.
6. Ivannikov St. Psykholohycheskye mekhanizmy vol'ovoyi rehulyatsiyi / V. A. Ivannikov. – M: Yzd-vo URAO, 1998. – 144 s.
7. Kalyn V. K. Klyasyfikatsiya vol'ovykh yakostey / V. K. Kalyn. – U kn.: Emotsiyno-vol'ova rehulyatsiya povedinky ta diyal'nosti. – Simferopol', 1983. – S. 175–181.
8. Il'yin E. P. Psykholohiya voli / E. P. Il'yin. – Spb: Yzd-vo «Piter», 2000. – 288 s.
9. Komohorkyn St. A. Indyvidual'ni osoblyvosti vol'ovoyi aktyvnosti shkolyariv pidlitkiv: Avtor. dys. ... kand. ped. nauk: spets. 13.00.04 – teoriya i metodyka fizychnoho vykhovannya i sportyvnoho trenuvannya / Viktor Oleksandrovykh Komohorkyn. – K., 1979. – 22 s.

УДК 373.5.016:796

Дьоміна Ж.Г.

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ У СТАРШІЙ ШКОЛІ У КОНТЕКСТІ НЕПЕРЕРВНОСТІ ТА НАСТУПНОСТІ ОСВІТИ

Викладено актуальні проблеми профільного навчання фізичної культури у старшій школі та визначено основні шляхи підвищення його якості. Розкрито об'єктивні суперечності у ланці «школа – вищий навчальний заклад» та обґрунтовано заходи щодо забезпечення неперервності й наступності освіти.

Ключові слова: профільне навчання фізичної культури, старша школа, неперервність та наступність освіти.

Дьоміна Ж.Г. Актуальные проблемы профильного обучения физической культуре в старшей школе в контексте непрерывности на преемственности образования. Изложены актуальные проблемы профильного обучения физической культуре в старшей школе и определены основные пути повышения его качества. Раскрыты объективные противоречия в звене «школа – высшее учебное заведение» и обоснованы мероприятия по обеспечению непрерывности и преемственности образования.

Ключевые слова: профильное обучение физической культуре, старшая школа, непрерывность и преемственность образования.

Djomina Zh. H. Current issues of profile teaching of physical culture in the senior school in the context of continuity and succession education. Showing the social importance of profile teaching of physical culture in senior school. Confirmed the tends to increase its popularity among pupils and annual growth of schools of the sports profile. Set forth the actual problems of profile teaching of physical culture in senior school, including: ambiguity approaches to its organization; lack of unambiguous design technology of its content; uncertainty of monitoring system of quality pre-professional physical education; discrepancy between the criteria evaluating the success of school leavers of sports profile and the requirements of higher education. Defined the main ways to improve the quality of profile teaching physical training of pupils of senior school. Established objective contradictions at the link "school - higher school" and proposed the appropriate measures for ensure the continuity and succession of education. Reveals an objective discrepancy between the preparation of graduates secondary education with profile subject "Physical Culture" and entrance requirements for students in higher pedagogical schools with the appropriate profile. Justified the